

Ana Benačić*

Financiranje Katoličke crkve u Hrvatskoj

Sadržaj

1. Uvod
2. Zakonodavni okvir financiranja Katoličke crkve u Hrvatskoj
3. Financiranje Katoličke crkve iz državnog proračuna
  - 3.1. Ugovor o gospodarskim pitanjima
    - 3.1.1. Mirovine klera
    - 3.1.2. Povrat imovine
  - 3.2. Ugovor o suradnji na području odgoja i kulture
  - 3.3. Ugovor sa Svetom stolicom o pravnim pitanjima
  - 3.4. Ugovor o dušobrižništvu katoličkih vjernika, oružanih snaga i redarstvenih službi
  - 3.5. Kulturna dobra
  - 3.6. Proračunske zalihe
4. Financijski izvještaji crkve
5. Crkveni porez
6. Zaključak

1. Uvod

Novinarsko istraživanje financija i imovine financijski i politički najmoćnije vjerske organizacije u Hrvatskoj, naziva „Koliko je 'teška' Crkva u Hrvatskoj?“, započela sam u partnerstvu s aktivisticom Baze za radničku inicijativu i demokratizaciju, Jelenom Miloš, u proljeće 2014. godine. Cilj istraživanja jest analiza i prikaz svih izvora financiranja te imovine Crkve, s naglaskom na javno financiranje Crkve.

Istraživanje smo započele analizom pravnog okvira temeljem kojega se Crkva, nakon četiri i pol desetljeća *de facto* sekularnog perioda u socijalističkoj Jugoslaviji, počinje oslanjati na javne budžete *de iure* sekularne Republike Hrvatske. Vjerske zajednice u Hrvatskoj po Ustavu¹ su odvojene od države; s državom potpisuju ugovore o regulaciji pitanja od zajedničkog interesa sukladno Zakonu o pravnom položaju vjerskih zajednica. Za razliku od preostalih sedam vjerskih

---

* Autorica je završila master studij novinarstva i radi kao novinarka portala Lupiga.com, a surađuje i s više pisanih i elektronskih medija.

¹ Čl. 41 st. 1 Ustava Republike Hrvatske, NN 56/90.

zajednica koje u Hrvatskoj imaju takve ugovore², odnose između RH i Katoličke Crkve primarno reguliraju čak četiri ugovora sa Svetom Stolicom. U sklopu ovog dijela istraživanja interesirala nas je unutarnja financijska organizacija pravnih osoba Crkve te njeno ravnanje prema domaćim zakonima te Kanonskom zakoniku.

Sljedeći nastavak ticao se prihoda Crkve iz državnog proračuna temeljem ugovora s Svetom Stolicom, zbog čega smo kontaktirale sva ministarstva zadužena za izvršenje financijskih odredbi tih ugovora. Rezultat je zbroj svih iznosa koje je Crkva primila iz državnog proračuna od potpisivanja ugovora (između 1996. do 1998. godine) do 2014. godine.

Kako je financijsko poslovanje i računovodstvo Crkve uređeno posebnim zakonom nadležnim za neprofitne organizacije³, analizirale smo zatim obveze Crkve prema državi u skladu s izmjenama tog zakona koji je stupio na snagu 1. siječnja 2015. godine, ali i prethodnim zakonima i uredbama koje su do tada uređivale to⁴ područje. Pored analize zakona, zatražile smo od Ministarstva financija izvještaje kojima Crkva državi opravdava potrošnju novca dobivenu direktnom dotacijom iz proračuna.

Naposljetku, analizirale smo i alternativne modele financiranja vjerskih zajednica u Europi temeljem znanstvenih radova profesora Božidara Jelčića, Marijane Bađun te apostolskog nuncija u Njemačkoj Nikole Eterovića.

Što se tiče financiranja Crkve iz ostalih izvora, preostaje nam obrada podataka vezanih za dotacije iz proračuna lokalnih i regionalnih samouprava te prikaz komercijalnih djelatnosti Crkve. Kada je u pitanju imovina, očekuje nas prezentacija prikupljenih podataka o povratu nekretnina koje je Crkva dobila temeljem Zakona o naknadi za imovinu oduzetu za vrijeme jugoslavenske komunističke vladavine.

Kada govorimo o korištenju metodoloških instrumenata tijekom istraživanja, na prvom mjestu treba istaći da je većina podataka pribavljena uz pomoć Zakona o pravu na pristup informacijama (ZPPI) te prečešljanjem javno objavljenih baza podataka. Putem ovog Zakona, javnost je po prvi puta upoznata s iznosima novca koji Crkva dobiva iz državnog proračuna, te je na taj način omogućen i uvid u financijske izvještaje Crkve, koji su prvi puta javno objavljeni na stranicama portala *Lupiga.com*. Nadalje, sadržaj predmeta u postupcima povrata crkvene imovine dobile smo od povjerenika za informiranje iz 21 ureda državne uprave u županijama. Potraživanje ovih podataka od prvostupanjkih tijela u odlučivanju o povratu trajalo mjesecima, a njihova obrada još je uvijek u toku, s obzirom na obim rješenja, neujednačenost forme u kojoj su isporučena, ali i činjenicu da je protiv Ministarstva pravosuđa prije pola godine pokrenuta tužba, jer nam je kao nadležno tijelo odbilo ustupiti podatke o drugostupanjkim rješenjima. Tužba je pokrenuta i protiv Fonda za naknadu oduzete imovine, koji je također uskratio pojedine podatke. ZPPI nam je poslužio i u pribavljanju liste trgovačkih društava čiji su osnivači pravne osobe Katoličke crkve, a ona nam je ustupljena od strane Visokog trgovačkog suda. Taj je dio istraživanja također u fazi obrade. Zahvaljujući asistenciji pojedinih službenika unutar državne uprave, ustupljena nam je i lista pravnih osoba Crkve, koja, premda je javna, ne dolazi u jednostavnom i pretraživom obliku.

² Čl. 9 st. 1 Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica, NN 83/02.

³ Zakon o financijskom poslovanju i računovodstvu neprofitnih organizacija, NN 121/14.

⁴ B. Jelčić, *Financiranje vjerskih zajednica u Republici Hrvatskoj*, Zagreb 2013, s. 4.

Nadalje, tijekom istraživanja stečen je uvid u znanstvene radove kroz dostupne baze dotičnih radova te uvid u crkvene publikacije i glasila kroz arhivske građe Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Nacionalne sveučilišne knjižnice i drugih knjižnica. Tijekom istraživanja koristili smo se i podacima koje su nam u nekoliko desetaka razgovora te intervju ustupili pravni i drugi stručnjaci, dužnosnici nadležnih državnih tijela te bivši i aktualni politički funkcioneri, istraživači, aktivisti civilnog sektora, novinari koji prate Crkvu i slično.

2. Zakonodavni okvir financiranja Katoličke crkve u Hrvatskoj

Na početku je važno istaknuti na čemu se temeljio sekularizam Druge Jugoslavije, koja je poput RH navodila da je vjera odvojena od države. Ustav FNRJ⁵ iz 1946. navodio je da „država može materijalno pomagati vjerske zajednice“. To „može“, međutim, u Jugoslaviji se tumačilo kao „ne mora“: federacija nije financijski potpomagala vjerske zajednice pa je Crkva, znatno osiromašena agrarnom reformom koja je njezinim ustanovama ograničila zemljišne posjede na maksimalnih deset hektara površine, opstajala zahvaljujući priložima vjernika i donacijama iz inozemstva. Izraz „može“ je „preživio“ i kasnije ustavne promjene, baš kao i odredba da je protuustavno koristiti vjeru u političke svrhe⁶.

Nakon demokratskih promjena, ove odredbe nestaju – tzv. Božićni Ustav Republike Hrvatske⁷ nije se očitovao o financiranju vjerskih zajednica, a to se neće dogoditi ni nakon pet njegovih izmjena. Raspad Jugoslavije Katolička je crkva dočekala s ogromnim razlikama između najsiromašnijih i najbogatijih župa. Do njih je došlo zahvaljujući nadarbinskom sustavu, koji je Crkva u Europi devedesetih već naveliko napuštala sukladno smjernicama Drugog vatikanskog koncila i Zakonika kanonskog prava iz 1983. godine. Nadarbinski sustav, kojeg i sami crkveni dužnosnici nazivaju feudalnim⁸, činio je svećenike gospodarima župnih blagajni.

Novi sustav uvodi reda u financije - računovodstveno podređuje župe i njihove filijale biskupijama, nalaže im bilježenje prihoda i rashoda te sastavljanje izvještaja za biskupiju, uvodi dnevnicu i „minimalnu plaću“ svećenstva te taksovnike, koji na razini metropolija propisuju cijene obreda i drugih usluga. Zakonik kanonskog prava⁹ također daje napatuk o da se formira „točan i iscrpan imovnik nekretнина, pokretnih stvari ili dragocjenih (...) dobara“ u posjedu Crkve. Iz neuspjelih pokušaja medijskih radnika da od Crkve zatraži uvid u njenu imovinu¹⁰, da se zaključiti da pravne osobe Crkve – njih 2.038 prema Evidenciji Ministarstva uprave – ukoliko su i formirale rečene imovnike, ne planiraju iste podastrijeti javnosti.

Novi financijski sustav, zasnovan na novim teološko-ekleziološkim temeljima kao što je „pravičnost i solidarnost“ i „temeljna jednakost i dostojanstvo svih u Crkvi“, u Hrvatskoj će biti implementiran tek početkom 2001. godine¹¹. Tada se za provođenje odluke Hrvatske biskupske

⁵ Čl. 25 st. 5 Ustava Federativne Narodne Republike Jugoslavije, Sl. l. FNRJ 10/46.

⁶ Čl. 174 st. 4 i 5 Ustava Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, Sl. l. SFRJ 9/74.

⁷ Ustav Republike Hrvatske (bilj. 1).

⁸ Biskupi Zagrebačke crkvene pokrajine, Službeni vjesnik Zagrebačke nadbiskupije iz siječnja 2001. godine, s. 65.

⁹ Čl. 1283 Zakonika kanonskog prava. Proglašen vlašću Ivana Pavla II. S izvorima, Glas Koncila, Zagreb 1996.

¹⁰ Financijski krvotok: Može li Crkva bez novca poreznih obveznika? <http://www.lupiga.com/vijesti/financijski-krvotok-crkve-moze-li-crkva-bez-naseg-novca> (očitanje 04. 01. 2015).

¹¹ Biskupi Zagrebačke crkvene pokrajine (bilj. 8), ss. 64-71.

konferencije o uvođenju sustava koji ukida mnoge „socijalne nepravde među svećenicima“ ostvaruje ključni preduvjet: stabilno, zakonom proskribirano državno financiranje Crkve.

Između 1996. i 1998. godine Hrvatska je, naime, sa Svetom Stolicom potpisala četiri ugovora: o suradnji na području odgoja i kulture; o dušobrižništvu katoličkih vjernika, pripadnika oružanih snaga i redarstvenih službi Republike Hrvatske; o pravnim pitanjima te, posljednji, o gospodarskim pitanjima. Ovaj posljednji je propisao formiranje Središnje ustanovu za uzdržavanje klera i drugih crkvenih službenika na razini HBK i (nad)biskupija te je naveo kako su te ustanove dužne su poštivati zakone Republike Hrvatske o financijskom poslovanju¹². Tog se dijela ugovora neće pridržavati sve do opomene Državne revizije. Iako su pregovori vođeni u tajnosti, a interese hrvatskih građana je zastupao Jure Radić, političar bez pravnog ili financijskog obrazovanja, svi su ti ugovori donijeli financijske konzekvence: svi porezni obveznici na godišnjoj će razini kroz državni proračun u budžete crkvenih pravnih osoba donositi oko 650 milijuna kuna godišnje, neovisno o njihovoj volji ili vjerskom opredjeljenju¹³.

3. Financiranje Katoličke crkve iz državnog proračuna

Iznosi koje se RH obavezala isplaćivati s godinama su rasli, sukladno formuli propisanoj zadnjim ugovorom sa Svetom stolicom, o gospodarskim pitanjima. Ugovorima se, među ostalim, omogućilo da se dijelu umirovljenog klera, koji nije imao riješeno pitanje doprinosa za penzije u bivšoj Jugoslaviji, mirovina usklađuje s rastom plaća. Vojni ordinarijat redovito prima budžetski novac od 1996. godine do danas, bez obzira na smanjenje broja vojnika i ukidanje obveznog vojnog roka. Na listi „donora“ Crkve našla se trećina ministarstava.

3.1. Ugovor o gospodarskim pitanjima

Ovaj ugovor sa Svetom Stolicom potpisan je u listopadu 1998. godine, uoči drugog dolaska Ivana Pavla II. u Hrvatsku i donio je dva ključna izdataka državnom proračunu, sukladno njegovim člancima 6 i 9. Ugovor Ministarstvu financija nalaže da Hrvatskoj biskupskoj konferenciji direktno uplaćuje mjesečni iznos obračunat kako propisuje članak 6¹⁴ dvije prosječne bruto plaće u Hrvatskoj pomnožene s brojem župa. Ove uplate, koje se u državnom proračunu vode pod šifrom A539026, dodjeljuju se u sljedeće (tri) svrhe: uzdržavanje klera i drugih crkvenih službenika, karitativnu djelatnost te gradnju i održavanja crkava i pastoralnih središta¹⁵, s naglaskom da se to ne odnosi na kulturnu baštinu, za čije održavanje Crkva dobiva novac od Ministarstva kulture. Prva tranša proračunske isplate na osnovu Ugovora o gospodarskim pitanjima uplaćena je na račun HBK 1999. godine i iznosila je ravno 190 milijuna

¹² Čl. 7 Zakona o potvrđivanju Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o gospodarskim pitanjima, NN 165/98.

¹³ MATEMATIKA VJERE: Imamo konačnu cifru kojom porezni obveznici plaćaju vaticanske sporazume; <http://lupiga.com/vijesti/matematika-vjere-imamo-konacnu-cifru-kojom-porezni-obveznici-placaju-vaticanske-sporazume> (očitanje 15. 01. 2015).

¹⁴ Čl. 6 st. 2 Zakona o potvrđivanju Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o gospodarskim pitanjima (bilj. 12).

¹⁵ Čl. 6 st. 4 Zakona o potvrđivanju Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o gospodarskim pitanjima (bilj. 12).

kuna¹⁶. Iznos je bio deset milijuna veći od onoga kojeg su mediji najavljivali kao maksimalni, što je posljedica već spomenute tajnosti u kojoj su se vodili pregovori s Vatikanom. Nakon smjene vlasti 2000. godine, ovaj će iznos biti smanjen, zahvaljujući novom obračunu kojeg vlada Ivice Račana, bez suglasnosti crkvenih dužnosnika, donosi u svom mandatu. Na taj će način doći do akumulacije duga, koji Crkva neće potraživati tijekom osam godina mandata konzervativnih vlasti na čelu s HDZ-om, već će ga staviti na teret tek idućoj socijaldemokratskoj Vladi Zorana Milanovića¹⁷. Kada je riječ o ponovnom usponu HDZ-a na vlast u Hrvatskoj, onome 2004. godine, nužno je spomenuti da se već u prvoj godini mandata iznos propisan člankom 6 Ugovora sa Svetom Stolicom penje sa 185 na 246 milijuna kuna. No, prema informacijama koje je ustupilo Ministarstvo financija, ni tu nije kraj iznenađenjima – do predizborne godine 2007. taj će se iznos popeti na 315 milijuna kuna, da bi već u drugoj godini drugog mandata HDZ-ove vlasti, 2009., pao na 250 milijuna uz napomenu da se HBK zbog ekonomske krize odriče 50 milijuna kuna.

3.1.1. Mirovine klera

Te je, 2009. godine, država prestala biti obvezna uplaćivati iznos za mirovine klera prema članku 9 Ugovora. Prema tom članku, u deset godina, počevši od 1999. godine, na račun HBK sjelo je 383,3 milijuna kuna novca poreznih obveznika i to prema računici da se iznos od dvije bruto plaće prije množenja s brojem župa uvećavao se za 20 posto. Ovaj novac usmjeravan je za mirovine, kako navodi vikar Nikola Škalabrin¹⁸, 698 klerika bez mirovinskog osiguranja. Uplata ovih iznosa omogućila im je prve godine prosječnu mirovinu od 4.536,77 kuna, u vrijeme kada je prosječna hrvatska mirovina iznosila 1.900 kuna, a prosječna plaća – 3.055 kuna; a 2008. godine prosječna plaća klerika ove skupine porasla je na 6.267 kuna, što je tri puta više od prosjeka¹⁹.

Nepodudarnosti iznosa koji su isplaćivani iz državnog proračuna po šifri A539026 nikada nisu objašnjene ni od strane Crkve niti od strane Ministarstva financija, prvenstveno kada govorimo o 2009. godini. Crkveni su dužnosnici obznaneli da su trebali dobiti 283 milijuna kuna, no odrekli su se 50 milijuna²⁰. Ipak, te godine HBK je zaprimila 251 milijun umjesto 233 milijuna²¹. Ostaje činjenica da je od 1999. godine do kraja 2014. godine pravnim osobama Crkve isplaćeno više od 3,76 milijarde kuna samo temeljem članaka 6 i 9 Ugovora o gospodarskim pitanjima.

¹⁶ Podatke o ovim izdacima iz proračuna ustupilo nam je Ministarstvo financija nakon upućivanja zahtjeva za pristup informacijama. Dio podataka dostupan je na stranicama Ministarstva financija (<http://www.mfin.hr/hr/proracun-za-gradane>; <http://www.mfin.hr/hr/proracun>) u tabelama Izvršenja proračuna te Izvršenje po programima, aktivnostima i projektima. Podaci su razvrstani po godinama.

¹⁷ Hrvatska biskupska konferencija, Financijski izvještaj o primljenim i upotrijebljenim sredstvima iz državnog proračuna u 2013. godini, <http://www.lupiga.com/repository/attachment/filename/2494/2013.pdf> (očitanje 15. 01. 2015).

¹⁸ N. Škalabrin, Upravljanje dobrima, *Bogoslovska smotra*, Zagreb 1/2005, s. (343 - 379) 353. Ovdje treba napomenuti da se Škalabrin u svom izračunu vodio krivom pretpostavkom da je iznos dodijeljen Crkvi po čl. 9 Ugovora veći nego što je uistinu bio: računao je s 38 (20 posto od 190 milijuna kuna, tj. ukupne dotacije preko Ministarstva financija) umjesto 31 milijunom kuna (službeni podatak Ministarstva financija). Zato je u izračunu došao do prosječne mirovine od 5.444,12 kuna.

¹⁹ Podaci o prosječnim mirovinama preuzeti od Državnog zavoda za statistiku, http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2009/PDF/33-bind.pdf (očitanje 15. 01. 2015).

²⁰ Priopćenje HBK, <http://www.hbk.hr/?type=vijest&ID=217> (očitanje 15. 01. 2015).

²¹ Izvor: Ministarstvo financija, Izvršenje proračuna za 2009. godinu.

3.1.2. Povrat imovine

Ovaj ugovor također propisuje povrat crkvene imovine. Ukoliko država Crkvi ne može vratiti nekretnine koje je imala u posjedu 1945. godine, prema ovom ugovoru mora joj ustupiti zamjenske nekretnine ili je obešteti novčanim putem²². U tu je svrhu, prema podacima koje nam je na zahtjev dostavio Fond za naknadu oduzete imovine, od 2000. godine do ožujka 2012. godine Crkvi iz državnog proračuna uplaćeno 58,04 milijuna kuna. Sukladno podacima Ministarstva financija o izvršenju državnog proračuna za 2013. te 2014. godinu, Crkvi je iz proračuna pripalo dodatnih 31,6 milijuna kuna na ime naknade oduzete imovine. Međutim, to je samo vrh ledenog brijega.

S druge strane, povrat nekretnina u naturi i dalje ostaje misterij. Prema riječima Alena Čička, ravnatelja Državnog ureda za upravljanje državnom imovinom (DUUDI), Crkvi je već vraćeno oko milijun hektara poljoprivrednog zemljišta i niz nekretnina kojima službeno, javno i transparentno nikada nije utvrđen broj. Isto tako, lista nekretnina koju je Crkva sastavila sukladno Ugovoru, nikada nije bila dostupna javnosti. U novinarskom istraživanju obratili smo se prvostupanjskim tijelima u postupcima povrata – 21 uredu državne uprave u županijama – te drugostupanjskoj instanci, Ministarstvu pravosuđa, koja nam je uskratila podatke o pravomoćnim rješenjima u ovim tužbama te stoga nismo stekle potpunu sliku o stvarnom stanju s nekretninama. Čičak, pak, navodi kako je Katolička crkva i prije 1998. godine – kada je potpisan Ugovor sa Svetom stolicom o gospodarskim pitanjima – ostvarivala povrat imovine, uglavnom preko sudskih nagodbi, iako nije postojao pravni temelj za povrat takve imovine. Nadalje, mimo Zakona o naknadi za imovinu oduzetu za vrijeme jugoslavenske komunističke vladavine događali su se i slučajevi povrata imovine, koja uopće nije oduzeta u vrijeme Jugoslavije. Radi se o imovini Pavlinskoga reda, kojeg je krajem 18. stoljeća ukinuo austrougarski kralj Josip II, a njihove nekretnine podijelio kneževima. Zaključno, ravnatelj DUUDI-ja Čičak navodi da je Crkva, unatoč sporom postupku povratka, izrazito nekooperativna. Kada je riječ o njihovim potraživanjima, oni ne pristaju na izračun propisan Zakonom²³, koji dozvoljava naknadu između 4,93 i 73,26 posto vrijednosti oduzete nekretnine. Putem svojih odvjetnika, naime, Crkva traži da je se obešteti po tržišnim cijenama nekretnina, dakle, u visini od 100 posto vrijednosti. Sukladno tome, njihova potraživanja iznose oko 15 milijardi kuna.

3.2. Ugovor o suradnji na području odgoja i kulture

Sljedeći po veličini godišnjeg iznosa na koji se država obvezala u dogovoru s Vatikanom jest ugovor o suradnji na području odgoja i kulture²⁴, potpisan krajem 1996. godine. Iz kontakata s nadležnim Ministarstvom obrazovanja, znanosti i sporta da se zaključiti da se država ugovora ne pridržava u potpunosti. Tako tvrde da „država ni na koji način ne financira besplatne udžbenike iz vjeronauka“, što propisuje članak 6 stavak 2 ugovora, ali ni „crkvene institute za obrazovanje vjeroučitelja i drugih pastoralnih djelatnika“, što, pak, propisuje članak 11 Ugovora. Ipak, „najskuplji“ članak je onaj koji izjednačava nastavnike vjeronauka u osnovnim i srednjim

²² Čl. 3, 4 i 5 Zakona o potvrđivanju Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o gospodarskim pitanjima (bilj. 12).

²³ Čl. 59 Zakona o naknadi za imovinu oduzetu za vrijeme jugoslavenske komunističke vladavine, NN 81/02.

²⁴ Zakon o potvrđivanju ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture, NN 2/97.

školama s javnim prosvjetarima, iako se oni ne biraju na natječajima kao ostalo obrazovno osoblje, već na preporuku teritorijalno nadležnog biskupa. U Ministarstvu obrazovanja, znanosti i sporta navode da je u osnovnim i srednjim školama zaposleno ukupno 3.027 vjeroučitelja za čije se bruto plaće godišnje izdvaja oko 219 milijuna kuna. Prema toj računici, za plaće vjeroučitelja od potpisivanja ugovora do 2014. godine državni je proračun izdvojio oko 3,6 milijarde kuna.

Što se, pak, tiče visokog obrazovanja, odnosno bogoslovnih (teoloških) fakulteta, potpora države za te ustanove osigurana je kroz članak 10 ugovora. U zadnjih deset godina Katoličko bogoslovni fakulteti u Zagrebu, Đakovu i Splitu, Filozofski fakultet družbe Isusove te Hrvatsko katoličko sveučilište Zagreb koštali su porezne obveznike 318,86 milijuna kuna, s tim da među podacima Ministarstva obrazovanja nedostaju oni o plaćama iz 2005. godine, što čini do tri četvrtine iznosa za tu godinu. Ministarstvo također nije pružilo odgovor na pitanje o godinama koje su prethodile 2004, i to zbog preustroja resora nakon promjene vlasti.

3.3. Ugovor sa Svetom stolicom o pravnim pitanjima

Članak 16 Ugovora sa Svetom stolicom o pravnim pitanjima²⁵ potiče Vladu da s HBK sklopi Ugovor o dušobrižništvu u bolnicama i ostalim zdravstvenim ustanovama te ustanovama socijalne skrbi, a kler koji djeluje unutar tih ustanova isplaćuje se putem nadležnih ministarstava zdravlja te socijalne politike i mladih. Prema evidenciji Ministarstva financija, od 2007. godine, kada je u proračune ministarstava uvedena ova stavka, do kraja 2013. godine je za te svrhe isplaćeno više od devet milijuna kuna. Ministarstvo zdravlja u odgovoru na novinarski upit navodi da su temeljem Zakona o zdravstvenoj zaštiti i Ugovora sa Svetom stolicom od 1996. godine u KBC Rijeka zaposlena dva bolnička kapelana, a u KBC-u Zagreb jedan duhovnik, što je od 1996. godine do danas porezne obveznike koštalo 4.092.000 kuna njihovih bruto plaća.

3.4. Ugovor o dušobrižništvu katoličkih vjernika, oružanih snaga i redarstvenih službi

Četvrti ugovor financijski obvezuje ministarstva policije i vojske, a tiče se zajedničke skrbi nad Vojnim ordinarijatom²⁶. Ministarstvo unutarnjih poslova od 2002. godine ima poseban odjel za odnose s Ordinarijatom, a tada kreću i uplate. Na plaće unutar Ordinarijata od 2002. godine do kraja 2014. godine uplaćeno je 26,8 milijuna kuna, a na donacije Ordinarijatu otišlo je 6,2 milijuna. Pored ovih izdataka, MUP-ovim rashodima treba pridodati još 8,4 milijuna kuna u zadnjih 12 godina, budući da to ministarstvo snosi i troškove međunarodnih, nacionalnih i lokalnih hodočašća u Lourdes, Padovu i druga svetišta, te troškove održavanja duhovnih vježbi i bračnih susreta djelatnika MUP-a što godišnje iznosi košta oko 700.000 kuna.

No, veći dio troška snosi Ministarstvo obrane (MORH). Od 1999. godine, kada se za djelovanje Vojnog ordinarijata u državnom proračunu planiraju materijalna sredstva za Ordinarijat, iz Financijskog plana MORH-a utrošen je iznos od 128.968.763 kune. Samo u 2014. godini taj iznos doseže gotovo 12 milijuna kuna, od čega na zaposlene odlazi 8.5 milijuna, 3.1 na materijalne i ostale rashode, a ostatak na projektnu dokumentaciju za izgradnju objekata te

²⁵ Čl. 16 Zakona o potvrđivanju Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima, NN 3/97.

²⁶ Čl. 9 st. 1 i 2 Zakona o potvrđivanju Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o dušobrižništvu katoličkih vjernika, pripadnika oružanih snaga i redarstvenih službi Republike Hrvatske, NN 2/97.

stavku „ostale nespomenute usluge“. Kada govorimo o Ordinarijatu, treba spomenuti i podatak da Hrvatska danas ima tek 16-ak tisuća vojnika, dok ih je u trenutku potpisivanja ovog ugovora imala oko 200 tisuća.

3.5. Kulturna dobra

Nepokretna kulturna dobra Crkve štite se novcem poreznih obveznika i to uplatama iz budžeta Ministarstva kulture. Neka od njih su se vremenom svela samo na ostatke građevina, dok druga nisu pod upravljanjem vjerskih zajednica, već su u potpunosti ostavljena na brigu lokalnim samoupravama. Od 1996. godine do danas obnova spomenutih objekata financirana je javnim sredstvima u iznosu od 863,45 milijuna kuna. Prema podacima koje je objavio ministar financija Boris Lalovac, odgovarajući na zastupničko pitanje zastupnici Hrvatskih laburista, spomenici kulture pod upravom Katoličke crkve godišnje su u periodu od 2003. do 2013. godine dobivali između 31 (2012. godina) i 70 milijuna proračunskih kuna (2007. godina)²⁷.

Ovdje treba napomenuti i da sakralne i civilno-sakralne zgrade (židovske, islamske, rimokatoličke, pravoslavne itd.) čine, prema podacima Registra kulturnih dobara RH iz srpnja 2013. godine, 1.931 nekretninu od ukupno 5.751 nepokretnog dobra u Hrvatskoj. Ipak, na obnovu nekretnina vjerske namjene odlazi natpolovična većina novca za obnovu svih nepokretnih spomenika. Kada govorimo od 2007. godini, onda je posebno upadljiv podatak da je samo na obnovu *katoličkih* objekata otišlo više od 50 posto novca namijenjenog za sve nepokretne spomenike u Hrvatskoj.

3.6. Proračunske zalihe

Zadnja pretkrizna predizborna godina, kao što se da primijetiti iz svih ranijih podataka, bila je najizdašnija. To se posebno može vidjeti na primjeru trošenja novca iz proračunskih zaliha, interventnog fonda vlade, koji služi za otklanjanje posljedica elementarnih nepogoda, epidemija, ekoloških nesreća ili izvanrednih događaja i ostalih nepredvidivih nesreća te za druge nepredviđene rashode tijekom godine²⁸. Pravne osobe Katoličke crkve dobivale su stanovite iznose iz ovog proračunskog bazena u vremenima kada ugovori sa Svetom Stolicom nisu još zaživjeli. Preciznije, za obnovu i izgradnju crkava 1998. godine utrošeno je 15 milijuna kuna iz proračunskih zaliha, a na njihov teret se financirao i dolazak pape u Hrvatsku – 30 milijuna 1998. te 21,8 milijun 2003. godine. Povratkom HDZ-a na vlast, iz zaliha se ponovno počinju financirati nekretnine Crkve u Hrvatskoj i inozemstvu, ali i Caritas, u iznosima koji su varirali između ukupnih 770 tisuća kuna (2004.) te 18,5 milijuna (2005.). Predizborna godina dovodi do svojevrsne eksplozije potrošnje novca iz pričuve – pravne osobe Crkve unutar Hrvatske dobile su 76,6 milijuna, a one u inozemstvu 29,4 milijuna kuna. Nakon 2007. godine, ti iznosi se naglo smanjuju na tri do četiri milijuna kuna godišnje, s iznimkom 2011. godine kada u Hrvatsku dolazi papa Benedikt XVI, pa Vlada za sufinanciranje njegovog gostovanja izdvaja nešto manje od 7,8 milijuna kuna²⁹.

²⁷ Podatke nam je ustupilo Ministarstvo kulture, samo djelomično su objavljeni na stranicama Ministarstva; <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=27> (očitanje 15. 01. 2015).

²⁸ Čl. 56 st. 3 Zakona o proračunu, NN 136/12.

²⁹ Podaci o proračunskim zalihama djelomično su dostupni na stranicama Ministarstva financija.

4. Financijski izvještaji crkve

Katolička crkva prima novac iz više različitih javnih izvora, međutim, prema važećim zakonima Republike Hrvatske, točnije, prema Zakonu o financijskom poslovanju i računovodstvu neprofitnih organizacija, obvezana je na pravdanje samo jednog djelića tog novca. Radi se o izravnoj dotaciji Ministarstva financija prema članku 6 Ugovora o gospodarskim pitanjima, koja varira između 250 i 300 milijuna kuna godišnje, što je samo oko trećine iznosa koji državni proračun izdvaja za aktivnosti Katoličke crkve u Hrvatskoj.

Izvještaje u ime Hrvatske biskupske konferencije sastavlja ravnatelj Središnje ustanove HBK za uzdržavanje klera i drugih crkvenih službenika, a to je mjesto koje od prve godine njihovih podnošenja Ministarstvu financija obnaša monsignor Enco Rodinis. Oni samo prema naslovu odgovaraju „financijskom izvještaju“³⁰. Naime, za razliku od svih ostalih neprofitnih organizacija u Hrvatskoj, vjerske organizacije poput Crkve dužne su Ministarstvu podnositi samo tablicu rashoda koja se sastoji od svega tri stavke: uzdržavanje klera i drugih crkvenih službenika, gradnja i uzdržavanje crkava i pastoralnih središta te karitativna djelatnost; a na kraju svakog izvješća navodi se i da je na školovanje svećeničkih kandidata – bogoslova potrošeno u prosjeku pet milijuna kuna godišnje. Ove tri stavke raspoređene su prema (nad)biskupijama u Hrvatskoj uz napomenu da se novac koji je primljen krajem godine, a koji nije potrošen u godini koja je predmet izvještaja, prenosi na sljedeću. Premda je iz izvještaja vidljivo da postoje značajna odstupanja između prihoda i rashoda pojedinih biskupija, što se može tumačiti upravo tim novcem prenesenim od prethodnih godina, činjenica jest da su ovi izvještaji toliko oskudni – broje samo četiri stranice A4 formata, od čega se tri koriste za tabelarni prikaz rashoda po (nad)biskupijama te jednu za njihovo „prepričavanje“ – da se taj preneseni novac ni u jednom trenutku kasnije ne pojavljuje u njima, premda se nerijetko radi i o desecima milijuna kuna poreznih obveznika.

Iako karitativna djelatnost i gradnja crkava proizvode konkretne materijalne troškove, država ne traži od Crkve da joj podnese račune, primjerice, za građevinski materijal ili kupovinu hrane za Caritasove pučke kuhinje. No, iz izvješća je razvidno koliki udio novca uplaćenog na račun HBK završava u kojoj djelatnosti: najveći udio novca – prosječno 52 posto godišnje – odlazi na gradnju i održavanje nekretnina; na uzdržavanje klera odlazi oko 35 posto, dok samo oko 11 posto tih sredstava svake godine odlazi na karitativne djelatnosti.

Treba napomenuti da je iz tih izvješća također teško ustanoviti kolikim se udjelom javnog novca financiraju ukupni troškovi karitativnih aktivnosti Crkve. Caritas, naime, djeluje preko biskupija i župa te ne objavljuje jedinstveni izračun prihoda i rashoda, već transparentnost ovisi isključivo o volji unutar biskupijske ili župne podružnice. U slučaju Godišnjeg izvještaja Caritasa Zagrebačke nadbiskupije³¹ o pruženim uslugama i aktivnostima u 2013. godini razvidno je, primjerice, da se porijeklo prihoda uopće ne objavljuje, a ni sami rashodi nisu do kraja jasni. Ne

³⁰ PLATILI STE, GLEDAJTE: Objavljujemo ono što Crkva zove „financijskim izvještajima“; <http://www.lupiga.com/vijesti/platili-ste-gledajte-objavljujemo-ono-sto-crkva-zove-financijskim-izvjestajima> (očitanje 15. 01. 2015).

³¹ Godišnji izvještaj Caritasa Zagrebačke nadbiskupije o pruženim uslugama i aktivnostima u 2013. godini; <http://www.zg-nadbiskupija.hr/dokumenti/aktualnosti/godisnji-izvjestaj-caritasa-zagrebacke-nadbiskupije-o-pruzenim-uslugama-i-aktivnostima-u-2013-godini> (očitanje 15. 01. 2015).

navodi se trošak pružanja usluga socijalne skrbi, već samo broj korisnika, bez jasnije definiranih parametara - nije poznato skrbi li Caritas o tim korisnicima jednokratno, višekratno ili tijekom cijele godine. U izvještaju su navedene novčane procjene volonterskog rada te donacija u odjeći i hrani, bez da se navodi jesu li te materijalne donacije kupljene novcem prikupljenim od Caritasa ili se radi o robnoj donaciji građana ili tvrtki.

Crkva, a i sam Caritas, na žalost, nisu spremni govoriti o ovim aspektima karitativnih aktivnosti. Biskup Josip Mrzljak, predsjednik Hrvatskog Caritasa i biskup varaždinski, obvezao nam se riječju nakon konferencije za medije u svibnju 2014. godine da će razgovarati o ovom pitanju za portal *Lupiga.com*, međutim, kada je trebalo dogovoriti termin razgovora, odbio je, poručivši po svom glasnogovorniku da „Hrvatska biskupska konferencija, ni pravne osobe Katoličke Crkve kojima je ona osnivač, nisu 'tijela javne vlasti' u smislu članka 5, točke 2, Zakona o pravu na pristup informacijama (NN 25/13)“. Zanimljivo je da u novinarskoj zamolbi za razgovor ni u jednom momentu nije spomenut ZPPI, već se ona temeljila isključivo na obećanju biskupa da će razgovarati o toj temi, želi da se poveća transparentnost institucije, kao i činjenici da je istraživanje financirano novcem poreznih obveznika.

Na kraju treba reći da je Crkva ignorirala vladinu Uredbu o računovodstvu neprofitnih organizacija³², zbog čega se oglasila i Državna revizija u svom Izvješću o obavljenoj reviziji godišnjeg izvještaja o izvršenju Državnog proračuna Republike Hrvatske za 2010. godinu. Uredba je nalagala sastavljanje financijskih izvještaja (sustavni pregled imovine, obveza i vlastitih izvora; sustavni pregled prihoda i rashoda te financijskog rezultata u određenom razdoblju) za sve organizacije čiji prihodi, a istovremeno i imovina premašuju 100.000 kuna, a 2013. godine taj je iznos povećan na 230.000 kuna. Međutim, Revizija je „oprostila“ Crkvi nepodnošenje ovih detalja, iako prema tekstu Uredbe kao vjerska zajednica nisu bili izuzeti od obaveza koje su obuhvaćale sve ostale neprofitne organizacije.

„U obavljanju revizije za 2011. utvrđeno je da je u tijeku dogovor mjerodavnih državnih tijela i predstavnika vjerskih zajednica o načinu, obliku i sadržaju izvještavanja, što je rezultiralo Prijedlogom Zakona o financijskom poslovanju i računovodstvu neprofitnih organizacija³³, koji je u proceduri donošenja u Hrvatskom saboru“, odgovorili su u ožujku 2014. godine. Zakon na koji se pozivaju stupio je na snagu 1. siječnja 2015. godine, ali je odlučeno da će izuzeti vjerske zajednice od podastiranja računa, osim u segmentu potrošnje novca iz javnih proračuna.

5. Crkveni porez

Analiza drugih modela financiranja Crkve u Europi – prvenstveno onih zemalja koje se u Hrvatskoj percipiraju kao najnaprednije (Njemačka i Austrija) ili onih u kojima je Katolička crkva tradicionalno jaka (Španjolska i Italija) – pokazala je da su u tim sekularnijim i demokratičnijim društvima vjerske organizacije kudikamo podložnije javnoj kritici, kao i da je raspoloženje vjernika vrlo bitno za njihovo financiranje³⁴. Sve te države imaju neku vrstu

³² Čl. 2 Uredbe o računovodstvu neprofitnih organizacija, NN 10/08; Uredba o izmjenama i dopunama uredbe o računovodstvu neprofitnih organizacija, NN 7/09.

³³ Čl. 34 st. 6 Zakona o financijskom poslovanju i računovodstvu neprofitnih organizacija, NN 121/14.

³⁴ JE LI SUSJEDU TRAVA ZELENJA: Kako se financira crkva u EU? <http://www.lupiga.com/vijesti/kako-se-financira-crkva-u-europskoj-uniji> (očitanje 15. 01. 2015).

vjerskoga poreza, izdvajanja dijela prihoda vjernika; poreza koji je *izraz volje vjernika*, odnosno poreznog obveznika.

Njemačka je crkva porez do lani ubirala preko porezne uprave pa je čak na ime svojih troškova zadržavala 3 posto ubranog iznosa. Obveznici nameta su svi kršteni, zaposleni građani i on iznosi visokih 8 do 9 posto godišnjeg poreza na dohodak. Ukoliko su vjernici odbili platiti porez, nisu mogli primati sakramente. Crkva je, primjerice, 2013. godine od poreza uprihodovala 5,5 milijardi eura³⁵. Od 2015. godine posao prikupljanja poreza na sebe preuzimaju banke, a novost je i da porezna osnovica više neće biti samo plaća, već i prihod od kapitala (dionice, kamate na štednju itd.) ukoliko on premašuje 800 eura.

U Austriji ovaj porez Crkvi donosi oko 400 milijuna eura godišnje i iznosi oko 1,1 posto oporezivog dohotka krštenih i zaposlenih građana. Ta je država prilično otežala prikupljanje poreza vjerskim zajednicama – u potpunosti se maknula na stranu pa im ne otkriva ni podatak o primanjima vjernika, niti ih obavještava kada su se ovi zaposlili. To crkvene fiskalne službe, ustrojene unutar (nad)biskupija, dovodi do neugodnih situacija: višegodišnjih molbi vjericima da im uplate paušal, dovođenja na sud, čak i špijuniranje vjernika preko interneta³⁶ i društvenih mreža da bi shvatili i dokazali koliko im članovi pastve zarađuju. Štoviše, to im nosi i godišnji trošak ubiranja poreza koji varira između 10 i 15 posto ubranog iznosa, ali i revolt vjernika, budući da ih na desetke tisuća u jednoj godini završi na sudu zbog izbjegavanja plaćanja.

Vlada Joséa Luisa Rodrígueza Zapatera (Španjolska) je 2006. godine – nakon 30-ak godina tek djelomično uspješnih pokušaja odvajanja Crkve od države – uspjela potpisati novi sporazum sa Crkvom, kojim je ukinuto njeno direktno financiranje iz državnog proračuna, što je bilo nasljeđe fašističke diktature na čelu sa Franciscom Francom. Crkveni porez te se godine povećao s dotadašnjih 0.52 % na 0.7 % poreza na dohodak. Građanima Španjolske ponuđen je i izbor – ukoliko ne žele da tih 0.7 posto pripadne Crkvi, mogu taj iznos usmjeriti na državne socijalne programe. Uz to, dobivaju i prilično iscrpne financijske izvještaje pojašnjene grafovima i „pitama“.³⁷

Slično je i u Italiji, sa njihovim porezom *otto per mille*³⁸ – osam promila poreza na dohodak. Ukidanjem Mussolinijevih lateranskih sporazuma 1984. godine, Katolička je crkva prestala biti državna. Građani svake godine na svojim poreznim prijavama biraju hoće li tih osam promila godišnjeg poreza dati crkvi ili žele da taj novac troši država u humanitarne svrhe. Tako se Crkva se za njihovu naklonost iz godine u godinu bori prilično agresivnim marketingom i to joj polazi od ruke: od 1990. do 2010. broj građana koji su svoj novac odlučili dati Katoličkoj crkvi povećao se sa 76 na 82 %.

6. Zaključak

³⁵ Capital gains mean church losses in new German tax twist, <http://www.reuters.com/article/2014/08/29/us-religion-germany-tax-idUSKBN0GT1R020140829> (očitanje 15. 01. 2015).

³⁶ Austrian church eyes funds from its flock, <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2013/03/201332582755709223.html> (očitanje 15. 01. 2015).

³⁷ Izvješće Španjolske biskupske konferencije za 2012. godinu, <http://www.conferenciaepiscopal.es/images/-stories/comisiones/economia/2012MemoriaJustificativa.pdf> (očitanje 15. 01. 2015).

³⁸ O porezu i kampanjama može se čitati na službenoj stranici koja se bavi njime – 8x1000.it (očitanje 15. 01. 2015).

Činjenica jest da crkveni porezi u europskim zemljama zamjenjuju onaj prihod Crkve iz hrvatskog državnog proračuna, koji se vodi pod šifrom A539026 te da i ta sekularnija društva nastavljaju financirati Crkvu kroz različite druge programe, baš kao i u Hrvatskoj: plaće vjeroučitelja, sufinanciranje njihovih škola i bolnica, obnovu kulturnih dobara i slično. Imovina tih vjerskih zajednica je, baš kao i u Hrvatskoj, imponzantna – Crkva je drugi najveći austrijski zemljoposjednik i drugi najveći poslodavac u Njemačkoj.

Međutim, hrvatski model financiranja vjerskih zajednica je i dalje je u usporedbi s njima netransparentan i neadekvatan. Crkva u Hrvatskoj, naime, ne mora dokazivati da dobro gospodari novcem poreznih obveznika, ne ulaže trud da bi došla do novca vjernika, niti se na bilo koji način osjeća pozvanom da bude transparentna u svom poslovanju. Država joj pomaže u tome tako što kod izdvajanja iz proračuna ne pravi razliku između poreznih obveznika – njih se ni u kom trenutku ne pita jesu li uopće vjernici ili bi radije svoj porez preusmjerili u neke druge namjene. Sve do pokretanja ovog novinarskog istraživanja, javnosti nije bio poznat iznos koji prima iz proračuna, a zbog neprobojnosti institucija, još uvijek se ne zna kolikim fondom imovine ona raspolaže, koliko prima iz drugih javnih izvora poput javnih poduzeća ili lokalnih i regionalnih samouprava, a kamoli kolika je bilanca njenih komercijalnih djelatnosti.

To sve ima i svoje posljedice. Zbog raznih skandala i visine poreza Crkva u Njemačkoj gubi u prosjeku 127 tisuća ljudi godišnje³⁹. Nadalje, među poreznim obveznicima česta je zabluda da novac koji završava u rukama crkvenih vlasti biva raspoređen u karitativne djelatnosti. Zbog ovog se vjerovanja Udruga za zaštitu potrošača u Italiji 2012. godine tužbom pobunila protiv crkvene propagande oko poreza *otto per mille*. Ustvrdili su da je Crkva svojim marketingom, kojim je uvjerala da sav porez ide u humanitarne svrhe, obmanjivala porezne obveznike preko zakonite mjere. Budući da se 23 posto tog poreza u Italiji zaista i utroši na ublažavanje nevolje najsiromašnijih, kako bi hrvatski građani trebali reagirati na podatak iz izvještaja HBK, prema kojima je udio karitativnih aktivnosti Crkve u potrošnji javnog novca - siromašnih 11 posto?

---

³⁹ Tajništvo Njemačke biskupske konferencije, http://www.dbk.de/fileadmin/redaktion/Zahlen%20und%20Fakten/Kirchliche%20Statistik/Eintritte,%20Wiederaufnahmen%20zur%20katholischen%20Kirche-%20sowie%20Austritte%20aus%20der%20katholischen%20Kirche/2013-Tabelle-Eintritte-Wiederaufnahmen-Austritte_1950-2013.pdf (očitanje: 15. 01. 2015).